

УДК 343

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.34>

РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ОБІГОМ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

Яцик Т.П.,
*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінальних розслідувань
ННІ економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету;
ORCID: 0000-0003-4207-4633
e-mail: zvezda171088@gmail.com*

Шкелебей В.А.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального та кримінального процесуального права
Національної академії «Києво-Могилянська академія»
ORCID: 0000-0002-2717-097X
e-mail: shkelebei_vika@ukr.net*

Яцик Т.П., Шкелебей В.А. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом віртуальних активів.

В статті проаналізовано хід розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом віртуальних активів, виділено особливості процесу розслідування даних правопорушень, визначено нормативне забезпечення, яким регулюється дана сфера, акцентовано увагу на використанні непроцесуальної форми спеціальних знань під час розслідування таких кримінальних правопорушень, що надає значні переваги в усуненні недоліків і виявленні підозрілих дій або фінансових порушень, що стосуються віртуальних активів, які можуть бути наслідком протиправних дій, акцентовано увагу на важливості взаємодії державних та правоохоронних органів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із обігом віртуальних активів, представлено перелік правоохоронних і державних органів, які співпрацюють між собою під час розслідування кримінальних правопорушень даного виду, до яких належать: Державна служба фінансового моніторингу України, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА), Державна податкова служба України, окреслено форми співпраці між правоохоронними органами та Державною службою фінансового моніторингу під час розслідування даного виду кримінальних правопорушень: 1) отримання узагальнених матеріалів; 2) інформування про підозрілі операції; 3) надання типологій підозрілих операцій, представлено перелік ознак неправомірності використання (обігу) віртуальних активів, розуміння та аналіз яких допомагають правоохоронним органам у боротьбі з кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з цими активами: специфіка віртуальних активів; функціонування та обіг віртуальних активів; технічні та інформаційні характеристики кіберпростору, де здійснюється обмін віртуальними активами, у тому числі основні платформи обміну, популярні криптовалютні біржі, інформація про транзакції тощо, акцентовано увагу на необхідності систематичного розвитку технологій та програмного забезпечення для виявлення та розслідування підозрілої активності, пов'язаної з обігом віртуальних активів, доведено, що такі розробки можуть допомогти підвищити здатність правоохоронних органів швидко виявляти, розслідувати та протидіяти фінансовим правопорушенням, пов'язаним з обігом віртуальних активів, забезпечуючи ефективніший моніторинг та виявлення незаконних операцій з такими активами.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, пов'язані з обігом віртуальних активів, криптовалюта, криптовалютні біржі, правоохоронні органи, державні органи, протидія кримінальним правопорушенням, національна безпека, цифрові технології.

Yatsyk T.P., Shkelebei V.A. Investigation of criminal offenses related to traffic of virtual assets.

The article analyzes the course of the investigation of criminal offenses related to the circulation of virtual assets, highlights the peculiarities of the investigation process of these offenses, defines the normative support that regulates this area, emphasizes the use of non-procedural form of special knowledge during the investigation of such criminal offenses, which provides significant advantages in eliminating flaws and detecting suspicious actions or financial violations related to virtual assets that may be the result of illegal actions, attention is focused on the importance of cooperation between state and law enforcement agencies during the investigation of criminal offenses related to the circulation of virtual assets, a list of law enforcement and state agencies that cooperate with each other during the investigation of criminal offenses of this type is presented, which include: State Financial Monitoring Service of Ukraine, National Agency of Ukraine for Identification, Search and Management of Assets Obtained from Corruption and Other Crimes (ARMA), State Tax Service of Ukraine, forms of cooperation between law enforcement agencies and the State Financial Monitoring Service during the investigation of this type of criminal offense are outlined: 1) obtaining generalized materials; 2) informing about suspicious transactions; 3) provision of typologies of suspicious transactions, a list of signs of illegal use (circulation) of virtual assets is presented, the understanding and analysis of which help law enforcement agencies in the fight against criminal offenses related to these assets: the specifics of virtual assets; operation and circulation of virtual assets; technical and informational characteristics of the cyberspace where virtual assets are exchanged, including the main exchange platforms, popular cryptocurrency exchanges, transaction information, etc., emphasis is placed on the need for systematic development of technologies and software to detect and investigate suspicious activity related to the circulation of virtual assets, it is proven that such developments can help increase the ability of law enforcement agencies to quickly detect, investigate and counter financial offenses related to circulation virtual assets, providing more effective monitoring and detection of illegal transactions with such assets.

Key words: criminal offenses related to the circulation of virtual assets, cryptocurrency, cryptocurrency exchanges, law enforcement agencies, government agencies, combating criminal offenses, national security, digital technologies.

Постановка проблеми. Ситуація, пов'язана зі збройною агресією Російської Федерації проти України, продемонструвала актуальність забезпечення захисту не лише територіальної цілісності та недоторканості, але й економічних, фінансових та внутрішніх інтересів національної безпеки. Забезпечення безпеки фінансової системи країни в умовах такої агресії стає надзвичайно важливим завданням держави.

У такій ситуації захист економічних і фінансових інтересів стає надзвичайно важливим для збереження стабільності та функціонування держави.

У зв'язку з цим, важливо зазначити, що правоохоронні органи мають пріоритетне завдання протидіяти кримінальним правопорушенням, що стосуються обігу активів, одержаних злочинним шляхом та можуть бути використані для фінансування збройних угруповань, зокрема, які діють на користь країни-агресора.

Виявлення та конфіскація таких активів є важливим кроком у запобіганні та протидії фінансуванню злочинних терористичних угруповань.

Стан опрацювання. Питання фінансово-правової сутності, правового статусу віртуальних активів, а також їх впливу на злочинність висвітлювали такі науковці, як: В. Білинський, М. Гребенюк, А. Горбунова, О. Дикий, В. Динту, О. Карапетян, В. Кубай, О. Мельниченко, А. Мітрофанов, Д. Пашко, Д. Погрібний, А. Пожидаєва, О. Радутний та інші. Однак, на сьогодні в Україні не існує єдиного та універсального підходу до визначення терміна «віртуальні активи», що обумовлює наявність значних проблем у правовому регулюванні обігу віртуальних активів.

Мета статті полягає у дослідженні процесу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням віртуальних активів та виокремлення способів та засобів удосконалення процесу розслідування таких кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. Розвиток ринку віртуальних активів та криптовалют є важливим і актуальним явищем для багатьох країн, включаючи і Україну. Цей сектор постійно зростає та швидко еволюціонує, надаючи нові можливості та виклики для фінансової системи та економіки. Це пов'язано зі зростанням зацікавленості населення у цих активах, а також з питаннями безпеки, відповідальності та контролю їх використання, зокрема щодо можливого використання у незаконних операціях.

Відповідно до даних Chainalysis, Україна має відносно високий рівень використання віртуальних активів. Зазначені дані свідчать про те, що Україна займає активні позиції в глобальних рейтингах за обсягами транзакцій на криптовалютних платформах. Це означає, що у країні широко застосовується криптовалюта як засіб обміну, зберігання вартості та як інвестиційний інструмент.

Проте важливо відзначити, що високий рівень використання криптовалют не обов'язково означає негативний чи незаконний характер їх використання. Криптовалюти можуть використовуватися як законними, так і нелегальними способами, і вони можуть бути корисними для різних цілей, включаючи фінансові інновації та розвиток технологій.

Однак, важливо також звертати увагу на можливість використання віртуальних активів для незаконних цілей, таких як відмивання грошей, фінансування тероризму та іншої злочинності. Тому регулятори й урядові структури мають зацікавленість у розвитку ефективних механізмів контролю та регулювання ринку віртуальних активів для забезпечення безпеки та запобігання злочинній діяльності.

У зв'язку з цим, регулювання ринку віртуальних активів в Україні може бути важливим кроком для забезпечення безпеки, контролю та впровадження стандартів використання таких активів. Ці заходи можуть включати регулювання та нагляд з боку уряду, встановлення стандартів ідентифікації користувачів, а також запровадження механізмів контролю за джерелами походження віртуальних активів для запобігання їх використанню у незаконних цілях.

Регуляція ринку віртуальних активів може сприяти розвитку цього сектору, забезпечити більшу прозорість та довіру серед користувачів, а також допомогти уникнути можливих негативних наслідків, пов'язаних з їх незаконним використанням.

Сьогодні в Україні існує проблема відсутності законодавчого регулювання ринку обігу віртуальних активів та криптовалют. Незважаючи на те, що Закон України «Про віртуальні активи» (далі – Закон), який регулює цю сферу, був прийнятий, але він ще не набрав чинності. Відсутність чіткого законодавства у сфері використання віртуальних активів ускладнює створення прозорого та стабільного ринку, а також регулювання діяльності компаній, які працюють у цьому сегменті. Це може створювати невизначеність для інвесторів та користувачів, а також збільшувати ризики щодо фінансової безпеки.

Згідно з вище зазначеним Законом [1], віртуальні активи отримали чіткий правовий статус як нематеріальні блага. Це означає, що вони тепер є об'єктами цивільних прав і підлягають захисту у встановленому законодавством порядку. Наявність офіційного правового статусу віртуальних активів надасть можливість розглядати протиправні дії стосовно них у межах кримінальних проваджень, таких як крадіжка чи шахрайське заволодіння, а також в цивільному судочинстві.

Варто відзначити, що віртуальні активи не є законним засобом платежу на території України та не можуть використовуватися для обміну на майно, товари чи послуги. Навіть якщо оплата послуг криптовалютою досить поширена в IT-сфері, це питання не регулюється в цьому Законі і навіть забороняється.

Ще одна важлива складова Закону стосується видів діяльності у сфері обігу віртуальних активів, що підлягають державному регулюванню та вимагають спеціальних дозволів. Ця діяльність включає зберігання чи адміністрування віртуальних активів та їх ключів, обмін віртуальними активами, переказ віртуальних активів і надання посередницьких послуг, пов'язаних з цими активами.

Для багатьох осіб віртуальні активи стали об'єктом інвестування та новим засобом зберігання та переказу.

Введення чіткого та прозорого законодавства є важливим для забезпечення захисту інвесторів, розвитку цього ринку та запобігання фінансовим правопорушенням. Таке законодавство може встановлювати стандарти і правила для учасників ринку віртуальних активів, що сприятиме їх безпеці та розвитку.

Україна розпочинає формувати нормативну основу для правового регулювання обігу віртуальних активів, трансформуючи своє законодавство до міжнародних стандартів, які рекомендує міжнародна спільнота. Однак, через швидкий темп розвитку цієї галузі та недосконалість чи відсутність конкретних нормативних актів, правопорушники можуть використовувати це для власних корисливих цілей, зокрема, під час незаконної діяльності, включаючи легалізацію коштів, здобутих злочинним шляхом [2].

У цьому контексті, слідча практика повинна постійно адаптуватися та розвиватися для врахування нових реалій у сфері віртуальних активів. Формування нових методик та рекомендацій для

розслідування випадків легалізації злочинних коштів через використання віртуальних активів є важливим завданням. Це дозволить удосконалити процес розслідування та ефективніше запобігати злочинній діяльності, що використовує віртуальні активи.

Слід зазначити, що використання непроцесуальної форми спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері обігу активів, отриманих злочинним шляхом може надати значні переваги в усуненні недоліків і виявленні підозрілих дій або фінансових порушень, що стосуються активів, які можуть бути наслідком протиправних дій. Консультаційна допомога спеціалістів у цій сфері сприяє викриттю потенційних незаконних фінансових транзакцій.

Під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом віртуальних активів, зокрема отриманих злочинним шляхом, також є важливою взаємодія державних та правоохоронних органів. Співпраця між правоохоронними органами та Державною службою фінансового моніторингу України, Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА), Державною податковою службою України є важливою для ефективного розслідування таких правопорушень [3].

Правоохоронні органи мають право звертатися до Держфінмоніторингу для отримання узагальнених або додаткових матеріалів у межах фінансового розслідування, а також до підрозділів фінансової розвідки іноземних держав для отримання інформації. У запиті важливо зазначити короткий опис кримінального правопорушення, реквізити фінансових установ, конкретні фінансові операції, дані щодо їх учасників та дати проведення операцій. Це надасть уявлення повної картини фінансових операцій, дозволить ефективно виявляти та розслідувати кримінальні правопорушення у цій сфері.

Зокрема, форми співпраці між правоохоронними органами та Державною службою фінансового моніторингу включають: 1) отримання узагальнених матеріалів (правоохоронні органи можуть звертатися до Держфінмоніторингу для отримання узагальнених або додаткових матеріалів, які були підставою фінансового моніторингу. Ці матеріали містять інформацію про операції, що спонукали до неправомірних дій, після аналізу яких у Держфінмоніторингу виникли підозри); 2) інформування про підозрілі операції (Держфінмоніторинг може надавати правоохоронним органам інформацію про підозрілі фінансові операції або діяльність. Ця інформація включає дані про наявні кримінальні провадження, час та деталі підозрілих операцій, а також природу підозри); 3) надання типологій підозрілих операцій (Держфінмоніторинг надає правоохоронним органам розроблені типології підозрілих фінансових операцій. Це важливо для виявлення нових, складних методик протиправної діяльності та ідентифікації підозрілих операцій). Метою даної співпраці є забезпечення обміну інформацією та знаннями для ефективного розслідування правопорушень в даній сфері.

Під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із обігом віртуальних активів, важливо враховувати кілька ключових аспектів:

- специфіка віртуальних активів (мають високий рівень анонімності, забезпечують широкий спектр можливостей для анонітного проведення транзакцій та унікальні технічні особливості, які можуть використовуватися для приховування слідів);
- функціонування та обіг віртуальних активів (розуміння процесу обміну, трансферу та зберігання віртуальних активів, включаючи особливості криптовалютних гаманців, транзакцій та публічних адрес для відправки та отримання коштів);
- технічні та інформаційні характеристики кіберпростору, де здійснюється обмін віртуальними активами, у тому числі основні платформи обміну, популярні криптовалютні біржі, інформація про транзакції тощо.

Ці аспекти допомагають правоохоронним органам належним чином аналізувати ситуації з використанням віртуальних активів в протиправних діях, допомагаючи ефективніше проводити розслідування кримінальних правопорушень у сфері обігу віртуальних активів.

Висновки. Використання віртуальних активів може ускладнювати розслідування фінансових правопорушень через їхню анонімність та здатність швидко переміщувати незаконні кошти через кордони держав. При цьому, злочинці можуть швидко переміщувати незаконні доходи через міжнародні фінансові системи, уникаючи їх виявлення.

Розвиток технологій та програмного забезпечення для виявлення та розслідування підозрілої активності, пов'язаної з віртуальними активами, є важливим для забезпечення ефективного контролю над фінансовими правопорушеннями. Такі інструменти допомагають правоохоронним

органам: 1) здійснювати моніторинг фінансових операцій (новітні технології можуть швидко аналізувати значний обсяг фінансових транзакцій, що допомагає виявляти незаконну чи підозрілу активність); 2) проводити аналіз даних, що забезпечується засобами для аналізу та обробки значного обсягу даних, виявляючи тенденції та потенційні ризики; 3) використовувати штучний інтелект та аналітику в практичній діяльності (штучний інтелект і аналітика даних можуть допомагати автоматизувати процес виявлення проблемних питань чи підозрілої активності; 4) спростувати процес розслідування (ефективні технології можуть допомагати скорочувати час процесу розслідування та реагування на фінансові правопорушення, пов'язані з обігом віртуальних активів.

Ці розвинуті інструменти та технології сприяють забезпеченню ефективності виявлення, розслідування та попередження правоохоронними органами кримінальних правопорушень у сфері обігу віртуальних активів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про віртуальні активи : Закон України від 17 лют. 2022 р. № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>.
2. Огляд законодавства щодо регулювання віртуальних активів у сфері боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/310/%D0%A0%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5/VirtualAssets.pdf>.
3. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом активів, одержаних злочинним шляхом Текст: метод. рек. / Л.В. Герасименко, О.В. Тихонова, В.В. Тацієнко, І. Кржечковскіс; за заг. ред. С.С. Чернявського. Київ: Нац. академія внутр. справ, 2023. URL: https://www.naiu.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zahodi/konferencii/2023/02/metod_rekom_210223.pdf.